

משולחן שלמה

עיונים ופנינים בפרשה מבית מדרשו ושיעוריו של

הגאון הינוקא

רבינו שלמה יהודה בארי שליט"א

פרשת וירא 108

רצה אברהם אבינו לרחוץ דעת הערביים לכל יאמינו שפרנסתם תלויה בחריצותם ועוצם ידם

מהיכן למד אברהם אבינו שגדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכניה

יִקַּח נָא מֵעֵט מִיַּם וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשְׁעֲנוּ תַּחַת הַעֵץ (יח, ד). פירש"י שסבור היה אברהם שהם ערביים המשתחוים לאבק רגליהם, והקפיד שלא להכניס עבודה זרה לביתו¹. וכיאר רבי צדוק הכהן מלובלין בפרי צדיק (פ' וירא אות י'), שמפני שהיתה פרנסת הערביים מנסיעות והובלת סחורות ממדינה למדינה, וכמו שנאמר (בבראשית לז, כה) "והנה אורחת ישמעאלים באה", ותירגם אונקלוס שיירת ערבאי, לכן השתחוו לאבק רגליהם, כי מסיבתם באה פרנסתם².

ובספר נחלת יעקב לבעל החוות דעת כתב, שרחוק מהדעת לומר שיש אומה שמאמינים ואומרים שהאבק שיתדבק בכף רגליהם נעשה אלהים, אלא ביאור הענין הוא כפי מה שכתב הרמב"ם (במ"ג ח"א פ' כח) שהסיבה נקרא רגל, כמ"ש (בבראשית ל, ל) "ויברך ה' אותך לרגלי" (בראשית ל, ל), שהוא כמו 'בסיבת', והיו הערביים סוברים ומאמינים שהסיבה שהם מסבכין בחכמתן הוא הנותן להם כדי פרנסתם, ובאמת זה שבא ע"י סיבותיהן נמשל לאבק פורת. ולזה אמר להם אברהם "ורחצו רגליכם", כלומר הטהרו עצמכם מסיבותיכם, והאמינו שאין ממש בסיבותיכם בלי עזר הקב"ה. וככל זה ממש ביאר מדיליה בספר דברי יחזקאל (פ' וירא), וכ"ה בספר משכיל אל דל³ (ח"ג, כלל ג, פרט ב) בשם ספר טל אורות, ובספר הדרש והעיון⁴ (מאמר סח) בשם ספר בית מדות⁵.

הכריח אברהם את נמרוד להודות שאינו אלוה

וַיִּטַע אֶשֶׁל בְּבָאָר שָׁבַע וַיִּקְרָא שְׁם בְּשֵׁם ה' אֵל עֹלָם (כא, לג). מובא בבראשית רבה (ט, ד) על הנאמר באברהם (בבראשית יח, יט) "כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט", שהיה אברהם תחילה עושה צדק, ולבסוף משפט, כי היה אברהם מקבל תחילה את העוברים ושבים לביתו, ולאחר שאכלו ושתו היה אומר להם לברך לאדון השמים והארץ, ואם לא קבלו על עצמם, היה דורש מהם את תשלום אכילתם ושתיתם ביוקר רב, מאחר שבמדבר יתן כל אחד את כל אשר לו בעד נפשו, או שיברכו לבורא, ואחר שראו שאין להם שום אפשרות אחרת היו נכנעים ומברכים לבורא.

וכתב בספר שער בת רבים (פ' לך לך, דף כג), שיתכן אף נמרוד התאכנס אצל אברהם, ואחר שאכל ושתה דרש ממנו אברהם לשלם עבור כל הוצאות האכילה ושתיה של העוברים ושבים שהיו אוכלים בבית אברהם מעודם, כי אמר אברהם לנמרוד, שכל מה שמחל לעוברים ושבים על תשלום אכילתם ושתיתם היה מפני שברכו למי שברא את כל מאכלם ושתיתם, וכעת שאתה אומר שאתה הוא כביכול האלוה (כמובא במדרש הגדול פ' נח), צריך אתה לשאת בכל תשלומיהם. ולכן אפשר שמתוך מלבושיך ואקחח את המרכבה שלך ותחזור לביתך ריקם וחסר כל, וכאשר התחנן נמרוד על נפשו, הכריחו אברהם לתת לו כתב שאין הוא אלוה ובכך ימחול לו, והוכרח לעשות כן והניחו לחזור לביתו.

אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבר מעל עבדך (יח, ג). במסכת שבת (דף קכז ע"א) למד מכאן רב יהודה בשם רב שגדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכניה. ומובא בספר שם משמעון¹ (פ' וירא) ששאל הנודע ביהודה את הרה"ק רבי יעקב שמשון משפיטווקא, מהיכן למד אברהם אבינו עצמו שמעלת הכנסת אורחים גדולה יותר מהקבלת פני שכניה, והשיב לו הרה"ק משפיטווקא שלמד זאת אברהם אבינו ממה שהוצרך כביכול הקב"ה לשנות סדרי בראשית ולהוציא חמה מנרתיקה בכדי שלא יטריחוהו אורחים כמובא במסכת בבא מציעא (דף פו ע"ב), והבין מכך שאם לא שיצאה החמה מנרתיקה בוודאי היה עליו להכניס את האורחים, על אף שנגלה אליו הקב"ה, כי אין זה סיבה מספקת לבטל מצוות ההכנסת אורחים.

ובאמת שורש הנהגה זו נעוצה במידותיו יתברך, וכמו שאמרו חז"ל במסכת יבמות (דף סב ע"א) שאין בן דוד בא עד שיכלו נשמות שבגוף, כלומר שאין בן דוד בא עד שיירדו כל הנשמות לעולם, כי הקב"ה חושב מחשבות חסד ורחמים להיטיב יותר ויותר, ולכן חשוב וגדול אצלו הורדת הנשמות לעולם הזה שיכירו גם הם אותו יתברך, יותר מימות בן דוד ובנין בית המקדש.

נמצא שחשוב בעיניו יתברך שיבואו הנשמות לעולם, שהנשמה היא כאורח בעולם, יותר מהקבלת פני שכניה בבית המקדש, וזהו גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכניה. ובוזה יובן עוד, שכאשר התבונן בכל זה אברהם אבינו, הבין שחשוב וגדול יותר שיזכו כל הנשמות כולם להכיר את בוראם אדון השמים והארץ, ולכן הלך להקביל פני האורחים כדי שידעו גם הם מהקב"ה ומשכינתו. ובוזה יובן סמיכות מאמריו של בן זומא במסכת ברכות (דף נח ע"א) שכשראה שישים ריבוא מישראל בהר הבית היה אומר ברוך שברא כל אלו לשמשני. הוא היה אומר, אורח טוב מהו אומר, כמה טרחות טרח בעל הבית בשבילי, וכל מה שטרח לא טרח אלא בשבילי, אבל אורח רע מהו אומר, מה טורח טרח בעל הבית זה, פת אחת אכלתי חתיכה אחת אכלתי, כוס אחד שתיתי, כל טורח שטרח בעל הבית זה לא טרח אלא בשביל אשתו ובניו.

כי אורח מרמז על האדם בעולם הזה, וכאשר ראה בן זומא את ישראל שהם פרים ורבים בעולם, ומתקיימת מחשבתו יתברך שרצה להוריד הנשמות לעולם הזה, הבין שכל מעלת האדם בעולם הזה הוא כפי שיכיר את טובו וחסדו יתברך עימו, ויהיה בבחינת האורח הטוב שאומר שכל העולם לא בראו הקב"ה אלא לשמשני ולהועיל לי בעבור מטרת הבריאה הנצחית.

ואדם הרואה את חסד ה' בכל דבר שיש לו בחייו, ומכיר בכך שכל שפע שיש תחת ידו הוא יצירה והשפעה מיוחדת בשבילו מאת הבורא יתברך, הוא נקרא אורח טוב האומר שכל העולם לא בראו הקב"ה אלא לשמשני ולהועיל לי.

¹ לרבי אהרן שפירא. נין ונכד לרבי פנחס מקוריץ ורבי יעקב שמשון משפיטווקא זיע"א. ומקור הדברים מספר וויכוחא רבה (דף נ ע"א).

² והוא מדברי רבי ינאי ברבי ישמעאל במסכת בבא מציעא (דף פו ע"ב), וכן מובא במסכת קידושין (דף לב ע"ב) בשם רבן גמליאל, שלא נראו לו כמלאכי השרת אלא כערביים.

³ וביאר, שזהו שקבלו המלאכים ואמרו לאברהם זכי בערביים השדתנו שהם משתחוים לאבק רגליהם' כמובא במסכת ב"מ (שם), כי באמת כל הילוך המלאכים היתה בקדושה, וכאברהם שנאמר בו 'הלוך ונסוע הנבנה', שהיה כל הילוכו בעולם קודש ומנוגב מכל תמדות העולם הזה.

⁴ לרבי הלל מקאלאמאי, תלמיד החתם סופר זיע"א.

⁵ לרבי אהרון לוויין אב"ד רישא, נכדו של רבי יצחק שמעלקיס בעל שו"ת בית יצחק.

⁶ ספר טל אורות וספר בית מדות נתחברו על ידי רבי יהודה לייב מרגלית תלמיד הנודע ביהודה והגר"א. ובאמת לא נמצא כך ממש בספריו אלו, אלא בהקדמה לספר טל אורות למד מהנהגת אברהם אבינו שנתן להם מם לרחוץ רגליהם, שרצה בזה לרחוץ ולטהר רגלי זרעו אחריו לעבודתו יתברך שמו ולהדריכם בדרך ה' כראוי.

בכדי שישגו הנבראים באלקות ברא הקב"ה את עץ הדעת ועץ החיים

הנה בכדי שיוכלו הנבראים להשיג בדעתם מגדולת השי"ת, ברא הקב"ה את עץ הדעת ואת עץ החיים, כמ"ש (בבראשית ב, ט) "ויצמח ה' אלהים כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל ועץ החיים בתוך הגן ועץ הדעת טוב ורע", ואלו העצים הם גילוי התורה, ועל ידי אלו האילנות ישיג הנברא את הידיעה מהבורא, שיוכל לראות על ידי התורה את אלהותו יתברך, כמובא בתיקונ'ז (בתיקון נג, דף פז ע"ב) 'נחמד למראה' בסודות התורה 'וטוב למאכל' במצוות התורה.

אלא שסודות התורה הם שכל שלמעלה מן הטבע, ושכל האדם הוא בתוך הטבע, ובכדי שישג את התורה גילה הקב"ה את עץ הדעת, שהוא הבנה של התורה בשכל הטבעי ובדרכי הטבע, והוא הממוצע שעל ידו יוכל הנברא להשיג ולידע בעץ החיים. ולזה צריך שישג האדם תחילה בעץ הדעת שהוא בשכל הטבעי, וממנו יבוא להשיג בעץ החיים שהוא פנימיות התורה, כי בו ועל ידו יוכל האדם להבין ולידע בדבר שהוא למעלה משכלו הטבעי.

עצי הגן נועדו לאכילת האדם ועל ידם היה משיג באהדותו יתברך וחי חיי נצח

והנה אדם הראשון היה צריך להנעם מאכילת עץ הדעת עד יום שבת, כי מכח קדושת שבת היו נתקנים העולמות כולם, והיה מאיר אור השבת בכל המדרגות והמקומות, וגם מקום שורש הרע היה נתקן ונכלל בקדושה. ובזה היה נתקן גם עץ הדעת טוב ורע, והיה נעשה כולו טוב ונכלל בעץ החיים וניתר באכילה, והיה אדם הראשון אוכל מעץ החיים ונדבק במדרגת חיי הנצח והדביקות השלימה בבורא ברוך הוא.

והנה סוד עץ החיים ועץ הדעת הם ההשגה והידיעה מהבורא יתברך, ושורש עץ החיים הוא אילן ואור אלהי המאיר בנשמות את האהדות הגמור והגילוי של הבורא יתברך בכל הבריאה, והוא השגת הדעת שאין עוד מלבדו יתברך, בסוד "כי עשית פלא" (ישעיה כה, א), וכמובא בזוהר צו (דף לא ע"א) ש'פלא' היא חכמה עילאה המכוסה מן הכל, כלומר שהיא דעת ושכל מעל הטבע, ויכולה להכיל ב' הפכים בשכל אחד, שאע"פ שיש מציאות לנבראים - אין עוד מלבדו יתברך.

ולעתיד תתגלה דעת זו, כמ"ש בישעיהו (יא, ט) "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", היינו כשם שהמים מכסים את כל מקום הים, כך תהיה הידיעה ממצייאות הבורא יתברך והשגחתו ומלכותו מכסה את כל הארץ. וכשם שהמים מכסים לים ואי אפשר לתפוס ולראות כל מעמקי הים, כך תהיה דעת הבריות מראה על אלהותו יתברך בכל הארץ, מבלי שתהיה תפיסה והבנה שנתן הקב"ה מציאות לנברא, כי הוא שכל שמעל דרך הטבע ונקרא פלא עליון.

מקצה התחתון רעץ הדעת נמשך השורש הרע ועל כן נאסר באכילתו קודם שנתקן

וסוד עץ הדעת הוא שכל שבתוך הטבע, ושורשו באילן עליון נורא מאוד, וגם הוא ענין השגת הדעת של הבריות בבורא יתברך. ובשורשו הוא טוב גמור ואין בו צד רע כלל, אלא שמקצהו התחתון נמשך שורש ראיית הפיורד וההסתר מהאלהות בדעת של הבריות, ומשם היה יונק כח הרע בראשית הבריאה, שלא היה אז אלא בכח ולא בפועל, כי הוציא הקב"ה את כח הרע מחוץ לתחום ומקום ישוב אדם, וטמנו בתהומא רבא כמו שאמרנו בזוהר בראשית (דף יט ע"ב), שלא תהיה לו שליטה בדעת הבריות כלל.

ומפני שהיה עץ הדעת במדרגה זו, ועדיין לא נתקנה הדעת בהארת יום שבת, והיה חלקו התחתון שורש ואחיזה למציאות הרע, ציווהו הקב"ה שלא לאוכלו כשהוא כתאנה פגה, קודם שיתוקן, מפני שעל ידו יבא להשגת הדעת, כמ"ש (בראשית ג, א) "ונחמד העץ להשכיל", ויכיר בכח הרע ומציאותו, כמ"ש (שם ג, ז) "וידעו כי עירומים הם". ובזה שידע ממצייאות הרע ונתן לו חשיבות ומקום במחשבתו, הקים את קומתו של אילן הרע כולו, ויצא הרע מן ההעלם אל הגילוי, ונכנס בדעתו של אדם הראשון וכל זרעו אחריו.

מפני חשקו הגדול של אדם להשיג בידעת הבורא היה לו בזה נסיון גדול ונמשך אחר עצי הגן

ונמשך אדם הראשון אחרי השגת עץ החיים מאוד, כי היה בהשגה עצומה ונוראה מאוד בידיעת הבורא יתברך, מה שאין שכל אנושי

יכול להבין כלל, ולא היה נחסר ממנו אלא הדביקות האחרון והנצחי, שהוא השגת עץ החיים. ולכן נמשך כולו אל ההשגה בהשי"ת מדרגה אל דרגה, כמלאך הנכלל ומתבטל בנהר דינור, מגודל תשוקתו וחפצו לדבוק בהשגת השכל והדעת בבורא יתברך.

והנה עץ החיים הוא ההשגה הפנימית, ועץ הדעת סובב וחיצוני לעץ החיים, כמ"ש "ועץ החיים בתוך הגן", היינו באמצע הגן, כמו שתרגם אונקלוס 'במצייעות גינתא', וכמובא במדרש (שה"ש וט"א ד, ד), ועץ החיים הוא הדעת שיושפע לעתיד, שהוא שכל מעל הטבע, ועץ הדעת הוא השכל שבתוך הטבע. ובכדי שיבוא אדה"ר להשגת עץ החיים והידיעה מהבורא בשכל שמעל הטבע, היה צריך תחילה להשיג ולידע בשכל שבתוך הטבע, שהוא סוד עץ הדעת, ועל כן היה לו נסיון גדול שנמשך מאוד אחר השכל וההשגה הנמשכת מעצי הגן.

ובכדי שיהיה אדה"ר אוכל מעץ החיים לא היה צריך אלא להמתין ליום שבת, שהוא תיקון כלל הבריאה, והיה נועם אור וזיו השבת מאיר על הכל, והיו נכנעים ומתבטלים שרשי הקליפות, והייתה מלכותו יתברך נגלית בכל המדרגות גם בחיצוניות, והיו יכולים להשיג בשכל שבתוך הטבע - וממנו לבוא להשיג בעץ החיים ולראות את אחדותו יתברך בבריאה, אף בחיצוניות דומם חי ומדבר, שהוא שכל שמעל הטבע.

ומפני שבעץ הדעת היה השורש לאחיזת הרע, היה גלוי לפני הקב"ה שלא יוכל אדם לאכול מעץ הדעת בלא שימשך אחר הרע, ובכדי שלא יכנס אדם בניסיון הקשה הזה של עץ הדעת, אסר עליו הקב"ה לאכול. ובכדי לעמוד בניסיון, היה אדם צריך לילך בדרך תמימות, שהוא ביטול הרצון לנסות להבין ולהשכיל במה שחוץ למקומו ומדרגתו, ולא היה לו לחשוב כלל משורש כוחות הרע שהיו למטה הרבה ממקומו, ולא היה לו לתת להם מציאות במחשבתו כלל, וכמו שמפורש בכתוב (בראשית ב, כה) "ויהיו שניהם ערומים האדם ואשתו ולא יתבוששו", שהיה מביט בתמימות על הטוב הגמור, ולא נותן מקום ומציאות לרע כלל.

מפני שסמך אדם על קדושתו ומעלתו הביט

באילן התחתון ער שנמשך אחריו

ומפני שלא ציווהו הקב"ה אלא על האכילה, ולא אסר עליו את הראיה וההתבוננות בשורש עץ הדעת, שכאמור לעיל שורשו ופנימיותו הוא הדרך הדעת וההשגה של כל הבריות על הבורא והבריאה, ועל כן מכח חכמתו הקדושה והשגתו באילן העליון, היה מבין דבר מתוך דבר כיצד בנוי שורש האילן של הסטרא אחרא, כמו שאמרנו בזוהר חוקת (בדף קפב ע"א) על שלמה המלך, והיה מסתכל ומתבונן בדעת הטומאה ודרכה, שהיא דרך התקע"ז דורות וכל הסיגים שנאשרו מהם לאחור מכן, כדור המבול, וכל הטומאות שנמשכות בכל אתר עד ימינו.

ומפני שסמך אדם הראשון על כוחו וקדושתו, שהיה במעלה נוראה מאוד עד שרצו המלאכים לעשותו אלהות כמובא בבראשית רבה (ה, ט), ומפני כן לא חשב שילך וימשך אחרי טומאת הסטרא אחרא. אך כיוון שהביט בהם ונתן להם מציאות והכרה, החלו לצאת מן ההעלם אל הגילוי לשלוט בדעתו ומחשבתו, ומפני זה נמשך גם אל האכילה, והכניס את הדעת טוב ורע אל תוך גופו ולכל העולמות והנשמות התלויות בו, וכמו שכתב רש"י (במדבר טו, לט) שהעין רואה והלב חומד וכלי המעשה גומרים.

באכילת העץ נכנס הרע בדעת הבריות ער סוף הדורות

וירדה הבריאה למדרגת ימי החול

והנה מה שנעשה באכילת עץ הדעת הם ג' ענינים. הראשון, שנתערב הרע בהטוב, וזה נעשה בעולם הבריאה שרובו טוב. השני, שנתערב הטוב בהרע, וזה מדרגת עולם היצירה. והשלישי, הוא שניהם יחד, היינו שאין רואים כלל מהו הטוב ומהו הרע, ואומרים 'לרע טוב ולטוב רע' (ישעיה ה, ט), והיא המדרגה שבעולם העשיה (וזוהו בכלליות, אבל בפרטות יש בכל אדם ובכל עולם את כל אלו הג' מדרגות, ודרך משל, שעושה מעשה טוב עם פניה וכיוצא, הוא רובו טוב כבעולם הבריאה, אלא שנתערב בו הפגה לשם כבוד וכיוצא, שהוא רע. וכן על זה הדרך, שבכל ענין יש את אלו הג' מדרגות, ובכל יום האדם עובר כמה מיני מצבים בכדי לתקן את כל אלו המדרגות השייכות בו ובשורשו מחטא אדה"ר). וכל זה מפני שבאכילת אדם מן העץ נכנס בו ובזרעו עד סוף כל הדורות ענין ההשגה והדעת - קודם שנתקן על ידי אור וזיו יום השבת, וירדו העולמות כולם למדרגת ימי החול שבהם שורה הקללה שהם ל"ט מלקיות, ועבודות ויגיעות שהם ענין ל"ט מלאכות, ובהם יש מציאות ומקום לרע. ועל כן הכירו האדם ואשתו שערומים הם, כי ירדו למקום ומדרגה שיש בו הכרה

לזיווג הגון הרב דוד חיים בן דינה רחל, נתנאל בן סיגל.

להצלחת רפואת ישועת שלום בן אסתר, ר' מאיר בן מרגלית, פבל ניסים בן מרינה,

ציונה בת סטה, אסף בן ציונה, גליה בת בת סיני וששון.

להצלחת חתן בר המצוה יוסף שלמה כהן לרגל הגיעו לנועם עול תורה ומצוות

לעילוי נשמת

ר' יצחק אריה בר מתתיהו,

ראו דור דרוו בן רונית,

שרון כהן בן רחל.

ביצה"ר. וכן נתעלם עץ החיים, כמ"ש (בבראשית ג, כד) "וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים ואת להט החרב המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים", ומשם ואילך אינו בהישג וקרבה לבריות כפי שהיה קרוב אצל אדם להשיגו קודם שחטא.

מוזמן חטא אדה"ר עד ביאת נואל נתקן עץ הדעת בכל שעה ובעיקר מכה עבודת הצדיקים

וכל מה שנעשה תחת השמש מוזמן חטא אדם הראשון עד ביאת הגואל הוא תיקון לענין עץ הדעת, שישוב למדרגתו כבתחילה, על ידי שיהיה הרע מופרד מהטוב. ובכח הארת היום השביעי, שהוא יום הגאולה, יתבטל כח הקליפות המושרש בעץ הדעת טוב ורע, ויהפך כולו לעץ הדעת טוב, ויכלל בעץ החיים, כמ"ש (ישעיה כה, ח) "בילע המות לנצח". ובזה יתבטלו ל"ט קללות ומלקיות ול"ט מלאכות, וירד ט"ל תחיה, ויקומו המתים לתחיה, שהוא דביקות בעץ החיים לנצחיות, כמ"ש (בבראשית ג, כב) "ואכל וחי לעולם". כי אז יתקנו את השכל שבתוך הטבע שהוא כנגד עץ הדעת, וישיגו שְׁכָל למעלה מן הטבע ואת סוד עץ החיים, שהוא דביקות בה' אחד וידיעה ברורה שאין עוד מלבדו, שהוא שכל פלא עליון היכול להכיל השגה והבנה בדבר שלמעלה מהשגתו, ובזה יוכלו להיות דבקים באור זיו השכינה, שהמחשבה והדביקות בה היא בשכל שלמעלה מן הטבע.

על ידי ג' בתי מקדש וכל מאורעות ישראל נעשה תיקון לעץ הדעת בג' עולמות

וכאמור לעיל, בחטא עץ הדעת נתערב הטוב בהרע בג' אופנים. והם כנגד ג' בתי מקדש, בית מקדש הראשון היה תיקון ל'טוב' שבעץ הדעת להוציא ממנו את הרע שנתערב בו, וזה כנגד עולם הבריאה, כמ"ש 'זבוא חושך', כי חושך הוא עבודה זרה, ובבית ראשון היה להם הנסיון דעבודה זרה, שהיו כולם טובים, והיה להם הנסיון בענין זה, כהדור דעה שנכשלו בעגל. כי תיקון ענין זה התחיל מאברהם אבינו, ונמשך עד ימי בית המקדש הראשון שהיה כנגד עץ הדעת טוב.

ועל כן בבית ראשון שרתה השכינה במעלה גדולה על בית שני כמוכא במסכת יומא (דף כא ע"ב), כי היה כנגד ה'טוב' שבעץ הדעת. ועל כן היה בתקופה זאת הנסיון של העבודה זרה, שהוא ה'רע' שנתערב בטוב, שאע"פ שהאמינו בה' ובתורתו, נתנו מקום גם לצינורות השפע והמזלות שיהיו בעיניהם כמציאות ח"ו. ובזה שעברו נסיונות קשים בענין זה נעשה תיקון לסוד עץ הדעת טוב, שהוא כנגד עולם הבריאה. והוא כנגד מדרגת 'בן', וכמו שאמר ה' על שלמה (בשמואל ב' ז, יג-יד) "הוא יבנה בית לשמי וגו' אני אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן". כי בדורות אלו היה קירבה של ישראל להש"ת במדרגת בן, וכל מדרגת בית ראשון היה כנגד עולם הבריאה, שהוא מדרגת בן, ובחורבנו התרחקנו מהש"ת כבן שהתרחק מאביו. ואח"כ עד בית שני ובשנים שלאחריו נתקן ענין הרע, שבעץ הדעת, ועל כן בבית שני לא היה השראת השכינה כבית ראשון. ובזמן זה שהוא השלמת אלפיים שנות תורה כמוכא במסכת ע"ז (בדף טו ע"א), ניתקן הטוב שנתערב ברע, ועל כן נתברר בו התלמוד והתרבו בו הישיבות, שכל זה הוא כנגד עולם היצירה והאות וי"ו, שהוא בירור טהור מטמא מותר מאסור כשר מפסול וכו'.

וימי בית שני הם כנגד מדרגת 'עבד'. כי בירור התלמוד הוא כנגד עולם היצירה, וכנגד יעקב ועול התורה, וכמ"ש בישעיהו (מד, כא) "זכור אלה יעקב וישראל כי עבדי אתה יצרת'ך עבד לי אתה", כי הוא כנגד עולם היצירה ומט"ט הנקרא 'עבד נאמן', וכמ"ש בזוהר וישלח (בדף קעז ע"ב) זמנין דאיהו עבד כעבדא דאית ליה פיקודא דמריה ולמעבד רעותיה, והוא כנגד בית שני שנבנה תחת מלכות עבד כמו שכתב השל"ה (בהגהות לפ' לך לך), וכן נבנה מחדש על ידי הורדוס שהיה מעבדי חשמונאי, כמוכא במסכת בבא בתרא (דף ד ע"א). ובחורבנו התרחקנו עוד מהש"ת, כעבד שפשע באדונו כמ"ש במיכה (ה, א) "בפשע יעקב כל זאת".

ומאז שנחרב בית שני וגברה ידה של מלכות רומי, נעשה הביור בעולם העשייה, שהוא כנגד מה שאין רואים כלל מהו הטוב ומהו הרע, ואומרים לרע טוב ולטוב רע, ובו הוא גילוי מדרגת 'אני' הגדולה ביותר, שהיא קליפה גאוה קשה, כנגד עולם העשייה, מה שלא היה בדורות קודמים. ובזה הריחוק הוא הן במדרגת 'עבד' והן במדרגת 'בן', שבריחוק מן האמונה בו יתברך הוא הריחוק כבן מאביו, וכשרחוקים מן התורה הוא ריחוק מרצונו יתברך שאמר "כי לי בני ישראל עבדים" (ויקרא כה, נה), שעל זה אמר הקב"ה 'הלואי אותי עזבו ותורת שמר' כמוכא באיכה רבה (פתחתא, ב) היינו שהיו נשארים במדרגת עבד שעל ידה

היו שבים גם למדרגת בן. ובבירור מדרגה זו האחרונה יתקון עץ הדעת טוב ורע בכל המדרגות כולם, ויהיה נכלל בעץ החיים, שהוא ענין בית המקדש השלישי. ועל כן בו יבולע המוות לנצח, שלא תהיה יותר מיתה בעולם, כי המיתה היא מצד הגאווה, ואז כשתכלה הגאווה מן העולם כמו שאמרו במסכת סנהדרין (בדף צח ע"א), יהיה גילוי לעץ החיים והנצחיות, ועל כן תתגלה בו הדעת, שיוכלו להשיג את סודות התורה, שהם שכל וחכמה עליונה שהיא למעלה מן הטבע.

תיקון עץ הדעת והקרבה לעץ החיים שיך בכל אחד מישראל ובכל מדרגה

והנה בפרטות יש לכל אחד מישראל חלק בתיקון אלו הג' מדרגות, שהם הרע שנתערב בטוב, הטוב שנתערב ברע, והחלק האחרון שנעשה הרע כטוב ולהיפך. וכפי שהלכו הצדיקים מדרגה אל דרגה וגילו את הטוב ובטלו את הרע עד שנדבקו בתורה בסוד עץ החיים, כך כל אדם יכול להשיג זאת בכל יום כפי מדרגתו ועבודתו.

אלא שמלבד מה שמבטל את הרע ומגלה את הטוב, שהוא תיקון עץ הדעת, צריך שבכל עבודה ועבודה יכלול את עץ הדעת בעץ החיים. כי כאמור, בכדי להיות בדביקות בהש"ת, שהוא דבר שלמעלה מן הטבע, צריך שידבוק בשכל שלמעלה מן הטבע, שהוא עץ החיים, ובלא זה הוא נשאר במקום הטבע, שבו יש את האחיזה לרע והצינורים (זהו שהפירו בספרים על העסק בסודות התורה מלבד העסק בפשטי אורייתא, כי סודות התורה הם עץ החיים, ועל ידי שנכלל עץ הדעת בעץ החיים הוא העליה לכל עבודת האדם ותורתו), ועל כן בכל עבודה ועבודה, אע"פ שהוא עובד ומבין את התורה בשכל הטבעי, צריך שיכלול זאת בעץ החיים, שהוא שכל שלמעלה מן הטבע.

המדרגה הראשונה היא ההתחדשות בעבודת הש"ת מכה האמונה ולא מהרגל

והנה המדרגה הראשונה היא עץ הדעת טוב שנתערב בו הרע, והיא כנגד האמונה, כי הרע שנתערב בהטוב הוא ענין העבודה זרה כאמור לעיל, שזה היה הנסיון של הדורות הראשונים. והיא המדרגה הראשונה שמכוחה האדם נכנס בעבודת הש"ת ועסק התורה, כי כפי שמכח האמונה שהאמינו ישראל בקב"ה אמרו 'נעשה ונשמע', כן הדבר שמכוחו צריך האדם להכנס בעבודת הש"ת הוא כח האמונה בו יתברך ובתורתו. כי מאחר שהורגל האדם ללמוד בזמנים הקבועים לו ולעבוד ה' יתברך בתפילה בזמנים הקבועים לה, אינו נכנס בעבודת הש"ת מכה האמונה, אלא מכה ההרגל, כי מחזיק בעצמו שהאמונה היא דבר קל ובודאי שהוא מאמין בה' ובתורתו.

עיקר האמונה שיאמין ברחמי הש"ת עליו וידע שהנהגת הש"ת היא למעלה מהשגתו

ועיקר פגם האמונה הוא שאין האדם מאמין ברחמי הש"ת, ומכך בא להרהר גם במלכותו והשגתו יתברך. ולכן צריך שיוציא מליבו כל מה שחושב דבר לא טוב על הש"ת, שכביכול מעכב את ישועתו וכיוצא. שהרי את חברו הוא דן לכף זכות ומטה המחשבה עליו לטובה, וכל שכן שכן צריך שיחשוב טוב על הש"ת, ולא יחשב בדין, אלא בצידקותו וחסידותו ורחמנותו של הש"ת. ומזה יבוא גם לאמונה שלימה בהשגחת הש"ת ומלכותו, שבזה מבטל את הרע שנתערב בטוב שבעץ הדעת, שהוא כנגד עולם הבריאה. ושם במדרגת 'בן' לפניו יתברך ומאמין ברחמי כבן שאממין ברחמי אביו.

ושלימות העבודה על האמונה היא כאשר יכלול זאת בעץ החיים, וזה על ידי שיחזיר בעצמו שהש"ת והנהגתו ומלכותו הוא דבר שלמעלה משכלו, והוא למעלה מן המקום, כי הוא הוא שברא את המקום, וכן הוא יתברך למעלה מהזמן והטבע, כי הוא הוא שברא את הזמן והטבעים, והוא יתברך למעלה מהשגת הנבראים, ובידו לעשות שני הפכים במציאות אחת, שזה למעלה משכל הנבראים. ובזה הוא כולל את האמונה שיש בשכלו הטבעי שהוא סוד עץ הדעת, בשכל שלמעלה מן הטבע שהוא סוד עץ החיים.

המדרגה השנייה היא הוצאת כל הטוב וביטול הרע על ידי עסק התלמוד וההלכה

ומדרגה השנייה שצריך האדם לתקן הוא לבטל את הרע, ולברר את כל הטוב שנתערב ברע בחטא עץ הדעת, שהוא כנגד עולם היצירה. והרע שנכנס באדם מחטא עץ הדעת הוא בדעת האדם ושכלו, כי עץ הדעת בשורשו הוא טוב גמור, וכשירד לעולם הזה ונתעבה, נתאחז בו הרע. כי מפני שהוא שכל שבתוך הטבע לכן נאחז בו הרע, שאינו מאמין אלא בטבע לבד. והמשמעות של הרע בדעת האדם, שְׁכָל הַלֶּךְ מחשבתו וכל נתנית דעתו על העולם היא כפי הדרך של האילן התחתון והיצר הרע, ואין בו דעת לחשב את הדרך כיצד לבוא אל תכליתו. וכל עוד שלא נתקן ענין זה באדם יש בו רוח שטות ושיגעון ואין לו מנוחה.

ותיקון זו המדרגה השנייה היא בעסק התורה ובפשטי אורייתא בעסק התלמוד וההלכה, ובזה נתקן מדרגת 'עבד' שהוא כנגד עול התורה ועולם היצירה. כי כאשר אין האדם עוסק בתלמוד והלכה, אינו מברר את המדרגה השנייה שהיא כנגד בית שני, ונשאר כל הטוב שלו שבו בהרע, ועל כן אין לו מנוחה. ואף אם יעסוק בשאר ספרים שאינם מבררים הטוב מן הרע כדרך התלמוד וההלכה, אין הדבר מתקן את דעתו בענין זה, וכל הַלֶּךְ מוחו ומחשבתו הם כדרך האילן התחתון כאמור. ורק על ידי התלמוד וביור ההלכה יוכל לצאת מדרך המחשבה של האילן התחתון, כי כאשר אדם עוסק בתלמוד נתקן שכלו בדרך הראיה והמחשבה, שידע כיצד חושבים וכיצד רואים כל דבר בבריאה.

בלא עסק התלמוד ולימוד ההלכה אינו יכול לצאת מן הרוח שטות ואין לו מנוחה

ולכן מלבד מה שמוכרח לעסוק בתלמוד והלכה בכדי לידע את פרטי הדינים וההלכות ואת שורשם בתלמוד, שהוא מצוות ידיעת התורה, וכן בכדי שידע ההלכה למעשה ולא יעבור על מצוות דאורייתא ורבנן, מלבד זאת צריך לעסוק בתלמוד כדי לתקן את שכלו ודעתו, עד שיוכל להנצל מדרך המחשבה ודעת השיגעון והרוח שטות שנשתרשו בשכלו משורשו בחטא עץ הדעת טוב ורע. ועל כן לעולם יש לאדם להקפיד על עסק התלמוד כדוגמת הנחת תפילין (וכמ"ש החיד"א בברכי יוסף י"ד ס' רמ"ו אות ד' שהוא חיוב כהנחת תפילין).

ולימוד זה הוא שמיישב את דעת האדם ומבטל את הקליפה החופפת על מוחו כקליפת אגוז שהיא כְּעֵרְתָה כמו שאמרו במדרש (שה"ש רבה ו, יז), והיא המסתירה ממנו את הדרך הנכון של השכל והמחשבה כמ"ש רבנו האר"י (בפרי עץ חיים הנהגת הלימוד פ"א), ובזה מוציא את כל הטוב שלו השבוי בידי הרע, שהוא כנגד עולם היצירה ובית שני.

וזו שכתוב (בשה"ש ו, יא) "אל גינת אגוז ירדתי" ופירש רש"י "באתי אל מקדש שני". כי בעסק התלמוד, שהוא כנגד בית שני, משתתף האדם עם השכינה לירד במקום הרע וללקוט את כל הטוב שלו שירד אל השבי, וכדפירש רבנו האר"י (בשה"ש כ דרושי הלילה ד). כי על ידי עסק התלמוד וההלכה יוכל האדם להיות מיושב בדעתו ולראות את כל הטוב שבו, וכמו שאמרו בילקוט שמעוני (שיר השירים רמז תקצב) מה אגוז זה אתה רואה אותו כולו עץ ואין ניכר מה שבתוכו, פוצעו ומוצאו מלא במגורות מגורות של אוכלים כך ישראל. כי התורה היא כאבן כמ"ש (שמות כד, יב) "את לוחות האבן", והיא משברת לאגוז החופף את מוח האדם כמו שאמרו במדרש רבה (שם).

אע"פ שעסק התלמוד הוא בשכל הטבעי צריך שיכלול אותו בעץ החיים שהוא למעלה מן הטבע

ובזה מתקן האדם ומעלה את הטוב שנתערב ברע ומתבטל הרע שבמוחו, והוא תיקון עץ הדעת. אלא שבכדי שיהיה תיקון לעץ הדעת צריך שיכלול אותו בעץ החיים כאמור, כי כשעוסק בתלמוד ובכירור ההלכה הוא בשכל שבתוך הטבע, שהוא סוד עץ הדעת, ובכדי שתהיה עליה לעבודתו ויוכה על ידי לימודו לדבוק בה' ב"ה, צריך שיכלול את לימודו ועסק תורתו בעץ החיים.

והדרך לזה היא שבכל עת אשר זוכה לעסוק בתורה הקדושה, ובפרט בעסק התלמוד שהוא סוד עץ הדעת והשכל שבתוך הטבע, שיתבונן בשורש התורה, שהיא עץ החיים, ושורשה היא בשכל שלמעלה מהשגתו ודעתו, וכל עסק תורתו הוא צרופי שמות קדושים, ויזכור כמה מישראל מסרו נפשם על עסק זה, ויגביה את ערך התורה במחשבתו שהתורה היא למעלה מן הטבע. וככל שהתורה יקרה בעיניו ומאמין ודבק בה כדבר שהוא למעלה מן הטבע והשגת הנבראים, כך כולל את תורתו, שהיא סוד עץ הדעת והשכל הטבעי, בעץ החיים שהוא שכל שלמעלה מן הטבע, ובזה יוכל לבוא על ידי תורתו לדבוק בה' ב"ה שהוא דבר שלמעלה מן הטבע.

המדרגה השלישית היא ביטול הגאות והוא התיקון האחרון דעץ הדעת

והמדרגה השלישית היא כנגד עולם העשיה, שנתערב הרע בטוב ולהיפך, עד שאין יודעים ההפרש בין טוב לרע. והיא תוקף הגילוי של מדרגת 'אני' הנמשך ממנה קליפת גאוה קשה שירדה בעולם בגלות האחרון, ובתיקון מדרגה זו יתקן עץ הדעת שלימות ויתגלה עץ החיים וסודות התורה לכל ישראל, והיא כנגד בנין הבית השלישי וגילוי הנצחיות, כי סופו הנקרא 'אני' נעוץ בתחילתו הנקרא 'אין'.

ו'אני' היא מדרגת השכל שבתוך הטבע, שבו משיג האדם בראייתו ושכלו הטבעי, ועל כן נקרא שכל זה בשם 'אני', שהוא מורה על מציאות ויישות. והיא המדרגה התחתונה הנמשכת מעץ הדעת, ותיקונה על ידי מידת 'אין', שהיא כנגד שכל שלמעלה מן הטבע, וכנגד עץ החיים. ומפני שהוא למעלה מהשגת האדם בשכלו הטבעי, לכן הוא נקרא 'אין'.

הכירור של תוקף קליפת הגאות היא בעבודת הלב והתפילה

ותיקון זו המדרגה האחרונה הוא על ידי שיכלול את ישותו ומציאותו להיות בטל כאין. והדרך שנתן לנו הקב"ה לתקן מדרגה זו היא על ידי שעובדים אותו יתברך מן הלב, ועבודה מן הלב זו התפילה כמובא במסכת תענית (דף ב ע"א), כי בלב האדם נאחזת מידת הגאוה וכל מציאותו ויישותו של האדם, ולכן כאשר אדם עובד את הקב"ה בתפילה כמ"ש (דברים יא, יג) "ולעבדו בכל לבבכם", הוא בא אל שורש הכירור של תוקף הקליפה אשר ממנה נמשכים כל עניני הריחוק מהש"ת, הן כהבן שנתרחק מאביו והן כהעבד הממרה פי אדונו. שהם גלות ראשון וגלות שני, כי שורש הקליפה היא יונקת ממדרגת 'אני' השורה בלב.

והטעם הוא, שמה שברא הקב"ה שתוכל להיות בריה למציאות ואע"כ לידע שאין עוד מלבדו, הוא על ידי שיהיה מדרגת 'אני' נכלל בשורשו 'אין' וכתר ולכן בכדי להוציא אל הגילוי מדרגה זו הנקראת 'אני', הוא על ידי הכתר הנקרא 'אין' כמבואר ברבנו האר"י (שה"ש דרושי העמידה ג), כי במידה זו יוכלו להתקיים ב' הפכים, ולכן היא נקראת 'פלא'. וכאשר נעשה החטא, נעשה פירוד לעיני הנבראים בין מדרגת 'אין', שהוא סוד עץ החיים, למדרגת 'אני', שהוא סוד עץ הדעת, ונשאר בדעת הבריות מדרגת 'אני' בלא אין, ובגלות האחרון שהוא בירור הקצה האחרון של מדרגה זו הוא תוקף קליפת הגאוה.

שורש הגאות היא במדרגת 'אין' ולכן אינה מתבררת אלא בשורשה בעבודת התפילה

וכפי שכל מדרגה אינה מתבררת אלא בשורשה, כך מדרגת 'אני' מתבררת במדרגת 'אין' וביטול. וכאשר ברא האדם אל התפילה והדיבור לפני הבורא ב"ה, הוא ניגש אל הבירור הזה של מדרגות 'אין' ו'אני', כי הם צריכות להכלל זו בזו, 'אני' ב'אין', ונתקן הבירור האחרון דעץ הדעת ומתבטל הגאות, ונתקן מדרגת אני להש"ת לבדו, כמ"ש בישעיהו (מד, ו) "אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלהים".

כי על ידי הגאות מתרחק ממדרגת 'בן', שהוא חסרון אמונה ברחמי יתברך כאמור, ומתרחק ממדרגת 'עבד', כי בא חלילה בא לידי עבירה, ופושע כלפי קונו ובוראו. וכאשר הוא עומד בתפילה לפניו יתברך, מצד אחד הוא נכנע ומתבטל לפניו כמים היורדים למקום נמוך, וכמ"ש (באיכה ב, ט) "שפכי כמים ליבך נוכח פני ה'", וכאשר מתפלל ומבקש לפניו שימלא בקשתו, הוא ממשך גילוי של 'אני' הנכלל ב'אין' בגילוי ולא בהסתר, ובזה מתקן מדרגת בן ואת מידת האמונה.

ומאיך הדיבור הוא גבורה וכנגד האש, ובזה מבטל את האש זרה המביאתו לידי חטא, וכולל אותה באש קודש של דיבורי התפילה, וכמ"ש (בתהלים לט, ד) "חם ליבי בקרבי בהגיגי תבער אש", חם ליבי בקרבי ר"ת 'חלב', שדיבור התפילה שהוא כאש מבטל חמימות הדמים הנמשכים מן החלב שינק בקטנות, כמ"ש (בבמדבר לא, כג) "כל דבר אשר יבוא באש תעבירו באש", וכמ"ש במסכת יומא (דף כ ע"ב) שיש אש האוכלת אש, ובזה חוזר למדרגת 'עבד' שלא יעבור על דברי אדונו.

דיבורי התפילה הם כסא ומרכבה לגילוי השכינה הגדול ביותר שהוא המנוע אל הגאות

והדרך שיכלול את תיקון עץ הדעת הנעשה בתפילה בעץ החיים, הוא שיידע שמדרגה זו הנקראת 'אני' הנכלל ב'אין' היא התפילה בעצמה, ויידע שמדרגה זו, שהיא הידיעה מגדולת הש"ת וביטול של הנבראים אל הבורא ב"ה, אינה בהסתר אלא כלפי הנבראים, ולכן השראת השכינה במדרגה זו שורה ונמצאת תמיד בעולם, אלא שאינה בגילוי כמו שיהיה לעתיד. ובשעה שאדם מוציא מפיו את דיבורי התפילה, נעשים אלו הצירופים כסא ומרכבה למדרגה זו, ותיכף שורה השכינה הקדושה הנקראת תפילה על דיבורי תפילתו.

ולכן תיקנו חז"ל כמה וכמה דינים והלכות בזהירות וכבוד השכינה בשעת התפילה, בכדי שיידע האדם, שאע"פ שאינו רואה בגילוי את השכינה לפניו, השכינה שורה בכל רגע על דיבורי תפילתו.

ובזה יידע שהתפילה היא דבר למעלה מהשגתו, ודיבורי התפילה עצמם הם כרוח הקודש וכסא לשכינה, וכמ"ש (בשמואל ב' כג, ב) "רוח ה' דיבר בי ומלתו על לשוני". ובזה שיידע שמדרגת השכינה שעומד הוא לפניו בתפילה היא התכללות 'אני' ב'אין', שהוא דבר שלמעלה מן השכל ונקרא 'פלא', הוא כולל בזה את תפילתו שהיא תיקון עץ הדעת, בשכינה השורה על תפילתו שהיא סוד עץ החיים.

מאברהם אבינו החל התיקון של עץ הדעת והתקרבות אצל עץ החיים

וכל זה נרמז בכתוב "וירא אליו ה' באלוני ממרא והוא יושב פתח האוהל כחום היום". "וירא אליו" הוא גילוי דעץ החיים, שהוא גילוי הבורא לנברא, שהוא דבר שלמעלה מן הטבע. 'באלוני ממרא' - שהמתין אברהם על מצוות המילה, והוא תיקון העצה שקיבל אדם מן הנחש שלא להמתין ליום שבת, ועל כן על ידי התפילה שהיא 'פתח האוהל', ר"ת 'פה', ביטל את הגאות הנמשכת ממדת 'אני', שהיא אש זרה ו'חום היום'.

וזוהו "וירא שלשה אנשים וגו'", הם ג' מדרגות האמורים לעיל, ותיקנם על ידי התפילה והביטול, כמ"ש "יוקח נא מעט מים ורחצו רגליכם והשענו תחת העץ", שאפילו בתפילה מעט שהיא בביטול (וכנגד המים, שבזה מבטל הע"ז שברגליו כמ"ש (במשלי ה, ה) "רגליה יורדות מות"), כאשר מתבונן בעוצם מעלת מדרגת השכינה שהיא עץ החיים השורה על דיבורי התפילה, בזה הוא נכלל תחת עץ החיים, ויכול לבוא אל הדביקות שהוא "וירא אליו ה'", כי תיקן את הגאות שבמדרגת 'אני', עד שמכיר במדרגה זו בעיניו, כי כאשר יתקן מדרגת 'אני' על ידי התפילה וביטול הגאות, ישיגו בסודות התורה את גדולת הש"ת בעיניו, וכמ"ש (דברים לב, ט) "ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי".

לציבור הקוראים היקר, הדפסת העלון כרוכה בהוצאות רבות, העלון יוצא בצמצום והביקוש עצום.

ניתן לתרום בעמדות נדיים פלוס לעמותת ידי להועיל עבור 'משולחן שלמה'.

או בהעברה: בנק: מזרחי טפחות (20) סניף: 417 (גאולה) מס' חשבון: 521025

שם העמותה: 'יד להועיל' - עבור העלונים, ולציין את שם ההקדשה.

התרומה מוכרת לצרכי חזור מס (סעיף 46)

לבקשת רבים ניתן לשמוע בקו 'שיעורי הינוקא'

את השיעורים האחרונים והמאמר היומי.

מספר הקו 02-5-306-506

האיזניו ותחי נפשכם

כל הזכויות שמורות למכון 'ם שלמה'. לתגובות הערות והקדשות וכן לקבלת הגיליון יש לפנות בטלפון 0548434755 או בכתובת מייל m.yam.shlomo@gmail.com